

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ГЕЛЕМЕЙ СЕРГІЙ ОЛЕГОВИЧ

УДК 343.85:343.8(477)

**ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
В ОРГАНАХ І УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА
СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ
ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Київ–2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор

Боровик Андрій Володимирович,

Науково-дослідний інститут публічного права,

віцепрезидент з наукової роботи

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Вознюк Андрій Андрійович,

Національна академія внутрішніх справ,

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем

протидії злочинності навчально-наукового

інституту поліцейської діяльності

кандидат юридичних наук

Федитник Василь Миколайович,

адвокатське об'єднання «Legal Strategy»,

партнер

Захист відбудеться 14 травня 2026 року о 10:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради в Національній академії внутрішніх справ за адресою: 030035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 08 квітня 2026 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Андрій АНТОЩУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність обраної для вивчення проблематики зумовлена сукупністю правових, кримінологічних, соціальних і безпекових чинників, що визначають функціонування пенітенціарної системи в сучасних умовах. Установи виконання покарань і слідчі ізолятори є специфічним соціальним середовищем з підвищеною концентрацією осіб, схильних до протиправної поведінки, що об'єктивно зумовлює ризик вчинення нових кримінальних правопорушень як серед засуджених, так і з боку персоналу. Кримінальні правопорушення, що вчиняють усередині установ виконання покарань і слідчих ізоляторів (зокрема персонал ДКВС), залишаються одним із найлатентніших суспільно небезпечних виявів злочинності. Вони підривають довіру до держави, знижують ефективність виконання покарань, ресоціалізацію засуджених, створюють загрозу безпеці персоналу й осіб, які перебувають під вартою, а також провокують додаткові ризики для національної безпеки в умовах воєнного стану.

Згідно з офіційними даними Офісу Генерального прокурора за 2015–2025 роки щодо кількості кримінальних правопорушень, учинених особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, з'ясовано, що протягом 2015–2016 років спостерігалось зниження як абсолютних показників, так і питомої ваги повторності вчинюваних злочинів: 2015 року – 58 242 (10,30 %), 2016 року – 50 510 (8,52 %). Натомість упродовж 2017–2019 років відбулося зростання показників (з коливаннями): 2017 року – 66 501 (12,69 %), 2018 року – 66 484 (13,65 %), 2019 року – 57 423 (12,93 %). Протягом 2020–2021 років повторність знову демонструє спад і стабілізацію на нижчому рівні: 2020 року – 30 339 (8,41 %), 2021 року – 27 064 (8,42 %). Отже, після лютого 2022 року простежується стрімка зміна співвідношень: 2022 року кількість кримінальних правопорушень, учинених особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, становила 15 607 (4,31 %), 2023 року – 20 120 (4,23 %), 2024 року – 17 973 (3,65 %). Тобто, порівняно з довоєнними роками, відбулося суттєве зниження питомої ваги цього показника (майже вдвічі й більше, порівняно з рівнем 2019–2021 років)¹.

Наукове забезпечення досліджуваної тематики ґрунтувалося на наукових працях українських й іноземних авторів, серед яких: К. А. Автухов, О. Ф. Андрійко, В. А. Бадира, О. І. Баїк, О. В. Баклан, О. М. Бандурка, Є. Ю. Бараш, І. Г. Богатирьов, А. В. Боровик, В. В. Василевич, Т. І. Возна, А. А. Вознюк, Б. М. Головкін, О. М. Гумін, В. О. Глушков, Т. А. Денисова, О. В. Джафарова, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, І. М. Жаровська, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, О. Г. Колб, І. М. Копотун, М. Й. Коржанський, В. В. Лопоха, В. А. Львовчкін, О. А. Мартиненко, С. І. Мінченко, А. П. Мозоль, С. А. Мозоль, М. А. Погорецький, О. Б. Пташинський, М. С. Пузирьов, О. В. Романенко, В. І. Рудник, А. Х. Степанюк, Р. А. Сербин, В. П. Тарануха, О. С. Тарасенко, А. В. Титко, В. М. Федитник, С. С. Чернявський, В. В. Шаблистий, В. І. Шақун, О. О. Шкута, І. С. Яковець, О. Н. Ярмиш та ін. Однак, попри вагомий

---

¹ Статистика про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*: [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

внесок українських учених у дослідження пенітенціарної злочинності, деякі аспекти цієї проблематики залишаються недостатньо розробленими, що зумовлює потребу подальшого наукового осмислення теоретичних і прикладних засад запобігання кримінальним правопорушенням у зазначеній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до вимог Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 року (Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 266/2015); Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023р); Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1153-р, а також відповідних планів дій Кабінету Міністрів України щодо їх реалізації.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Науково-дослідного інституту публічного права від 22 грудня 2015 року (протокол № 6).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є розроблення науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення доктринальних, нормативно-правових і прикладних засад запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *задачі*:

- визначити стан дослідження проблем запобігання кримінальним правопорушенням в ОУВП та СІЗО ДКВС України;
- розглянути зміст поняття суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в ОУВП та СІЗО ДКВС України;
- з'ясувати роль позитивної іноземної практики в правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням в ОУВП та СІЗО ДКВС України;
- проаналізувати кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень, які вчиняють в ОУВП та СІЗО ДКВС України;
- окреслити сучасні детермінанти вчинення кримінальних правопорушень в ОУВП та СІЗО ДКВС України;
- виокремити визначальні риси осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в ОУВП та СІЗО ДКВС України;

– дослідити зміст сучасної пенітенціарної політики України та рівень відображення в ній загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням в ОУВП та СІЗО ДКВС України;

– встановити особливості реалізації на практиці спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням в ОУВП та СІЗО ДКВС України;

– розробити науково обґрунтовані заходи вдосконалення організаційно-правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням в ОУВП та СІЗО ДКВС України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку із запобіганням кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Предмет дослідження – запобігання кримінальним правопорушенням в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить система загальнонаукових і спеціально-наукових методів, обраних відповідно до мети, завдань і логіки побудови роботи. Основним у дослідженні є *діалектичний* метод, який дав змогу розглянути проблематику запобігання кримінальним правопорушенням у пенітенціарній сфері (усі розділи дисертації); *історико-правовий* – використано для аналізу генези наукових підходів до запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи (підрозділ 1.1); *формально-логічний* і *догматичний* – застосовано для з'ясування змісту понятійно-категоріального апарату (підрозділи 1.2, 3.3); *порівняльно-правовий* – використано під час вивчення іноземного досвіду в досліджуваному напрямі (підрозділ 1.3); метод *системного аналізу* застосовано для висвітлення змісту кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень (підрозділи 2.1, 2.2); *системно-структурний* метод дав змогу визначити елементи механізму запобігання, встановити взаємозв'язки між суб'єктами превенції (розділ 3); *статистичні* методи використано для аналізу кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень, їх динаміки, структури (підрозділ 2.1); *соціологічні* методи застосовано для з'ясування позицій працівників установ виконання покарань, науковців і практиків щодо ефективності наявних заходів запобігання, виявлення проблем нормативного регулювання та формування пропозицій щодо його вдосконалення (розділи 2, 3); методи *індукції* та *дедукції* використано для встановлення причин й умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у місцях несвободи, формування висновків щодо детермінант цього явища й обґрунтування пропозицій з удосконалення правового механізму запобігання (підрозділ 2.3, розділ 3); *перехід від абстрактного до конкретного* застосовано під час формулювання концептуальних засад удосконалення організаційно-правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності органів та установ виконання покарань і слідчих ізоляторів ДКВС України, розроблення науково обґрунтованих практичних рекомендацій (підрозділ 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять дані державної статистики: відомості Офісу Генерального прокурора, архівні матеріали ДКВС України за 2015–2025 роки про кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень, вчинених персоналом колоній; результати анонімного опитування 213 засуджених до позбавлення волі та

189 осіб з числа персоналу колоній, а також результати вивчення 156 кримінальних проваджень, відкритих за період 2015–2025 років у сфері виконання покарань України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень, у якому з позицій сучасної кримінології та кримінально-виконавчого права, з огляду на реформування ДКВС України, умови воєнного стану та євроінтеграційні процеси, розроблено науково обґрунтовані заходи запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано авторську концепцію багаторівневої системи суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України, яка поєднує внутрішніх (адміністрація, оперативні підрозділи, психологічна служба, служба пробації) та зовнішніх (прокуратура, суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, громадські спостерігальні комісії, міжнародні інституції) суб'єктів у єдину функціонально взаємопов'язану модель превентивного впливу;

- визначено та схарактеризовано кримінологічно значущі тенденції пенітенціарної злочинності в умовах воєнного стану за 2020–2025 роки: трансформацію структурних домінант від злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, до кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (ст. 111 та 111¹ КК України), а також стійкий характер корупційної злочинності персоналу та підвищення частки тяжких і особливо тяжких злочинів у структурі загальної пенітенціарної злочинності;

- обґрунтовано концепцію «технологізації» пенітенціарної злочинності як нової форми кримінальної активності, за якої мобільні засоби зв'язку та цифрові платіжні інструменти перетворюються на інфраструктуру злочинної діяльності, що змінює природу правопорушень у місцях несвободи та потребує відповідної трансформації системи спеціально-кримінологічного запобігання;

- розроблено та запропоновано інтегровану модель організаційно-правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням у ДКВС України, що ґрунтується на поєднанні: цифровізації управлінських процесів і систем відеоспостереження; механізмів внутрішньої доброчесності персоналу та захисту викривачів; подвійній системі пенітенціарних інспекцій (внутрішніх і зовнішніх); імплементації міжнародних стандартів (СРТ, Правил Нельсона Манделі, Бангкокських правил, Європейських пенітенціарних правил) як інструменту зниження рівня криміногенності пенітенціарного середовища;

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у пенітенціарній системі, зокрема уточнено зміст поняття «суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» шляхом виокремлення їх функціональних рівнів (стратегічного, оперативного, виконавського) та нормативного статусу; розмежовано поняття «пенітенціарна злочинність» і «кримінальні правопорушення в органах та установах виконання покарань», що усуває

термінологічну невизначеність, яка ускладнює побудову превентивного інструментарію;

- кримінологічну характеристику осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, шляхом виокремлення двох самостійних груп: засуджені й особи, узяті під варту; персонал ДКВС – з окремим описом соціально-демографічних, психологічних і кримінологічних ознак, мотиваційних механізмів злочинної поведінки та ролі в неформальних структурах пенітенціарного середовища;

- систему спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у ДКВС України, зокрема уточнено зміст, підстави та межі оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів установ виконання покарань (ст. 104 КВК України), запропоновано усунути законодавчу прогалину щодо звуження кола об'єктів оперативного обслуговування до «колоній», оскільки поза нормою залишаються слідчі ізолятори, виправні центри, арештні доми, органи пробації та центральний орган виконавчої влади у сфері виконання покарань;

- наукові підходи до оцінювання ефективності діяльності органів та установ виконання покарань і слідчих ізоляторів ДКВС України у сфері запобігання злочинності, запропоновано систему кількісних та якісних критеріїв, показників превентивної ефективності, що охоплюють як режимні індикатори, так і показники ресоціалізації, стану прав засуджених, рівня довіри до адміністрації;

- наукове обґрунтування ролі іноземного досвіду (Ради Європи, держав – членів Європейського Союзу) як позитивної практики вдосконалення правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема в частині запровадження динамічної безпеки, незалежного медичного контролю, пробаційного супроводу та ризик-орієнтованого управління в пенітенціарних установах;

дістало подальшого розвитку:

- доктринальна позиція щодо загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у системі ДКВС України як стратегічного рівня превентивного впливу: обґрунтовано, що адекватне матеріальне забезпечення персоналу, соціальні гарантії, справедлива система кар'єрного зростання та престиж служби виконують функцію загальносоціального антикорупційного бар'єра, що безпосередньо впливає на рівень службових злочинів і корупційних правопорушень;

- обґрунтування значення пенітенціарної реформи як чинника запобігання злочинності: аргументовано, що Стратегія реформування пенітенціарної системи України на період до 2026 року та операційні плани її реалізації містять елементи загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, утім їх кримінологічний потенціал залишається недостатньо усвідомленим і потребує концептуального осмислення;

- розуміння детермінант пенітенціарної злочинності в умовах воєнного стану: виявлено, що бойовий досвід і посттравматичні розлади осіб, узятих під варту, дефіцит кадрів, хронічне перевантаження слідчих ізоляторів, обмеженість ресурсів та руйнування інфраструктури формують специфічну криміногенну ситуацію, що потребує диференційованих превентивних заходів;

– положення про роль кримінальної субкультури та неформальних ієрархій як системних детермінант злочинності в місцях несвободи, зокрема акцентовано, що тюремна субкультура функціонує як паралельна система влади, що визначає статуси, санкції та «дозволи», підживлює контрабанду, вимагання, насильство й унеможливує ефективний неформальний контроль без цілеспрямованої роботи з її нейтралізації;

– пропозиції з удосконалення кримінально-виконавчого законодавства, зокрема щодо необхідності прийняття спеціалізованого відомчого Положення про профілактику правопорушень серед персоналу та засуджених, внесення змін до ст. 104 КВК України в частині розширення кола суб'єктів й об'єктів оперативно-розшукової діяльності, а також доцільності розроблення комплексної програми профілактики кримінальних правопорушень у ДКВС України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення дисертації використовують у:

– *науково-дослідній діяльності* – з метою вдосконалення змісту запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють у пенітенціарній системі (акт Національної академії внутрішніх справ № 53-нд від 25 лютого 2026 р.);

– *практичній діяльності* – для підвищення ефективності діяльності, що стосується запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняють в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України (акт Державного бюро розслідувань від 18 лютого 2026 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права та кримінології (акт Національної академії внутрішніх справ № 54-оп від 25 лютого 2026 р.).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремих її аспектів, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на міжвідомчих науково-практичних конференціях, засіданнях круглого столу: «Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану» (м. Київ, 30 березня 2023 року); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2 листопада 2023 року); «Актуальні питання вдосконалення процедури помилування» (м. Київ, 23 березня 2016 року); «Правові механізми змагального та відкритого доступу до правосуддя: виклики євроінтеграційного процесу (м. Київ, 30 квітня 2025 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в дев'яти наукових працях, серед яких три статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – в іноземному виданні, а також чотири тези доповідей у збірниках, оприлюднених на науково-практичних конференціях і засіданнях круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (182 найменування на 21 сторінці) і 6 додатків на 28 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 256 сторінок, з них основний текст – 191 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, ступінь наукової розробленості проблеми, визначено її зв'язок із напрямками наукових досліджень, окреслено мету й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію матеріалів дисертації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» має три підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукового дослідження запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України»* здійснено комплексний аналіз українських та іноземних наукових джерел, присвячених проблематиці пенітенціарної злочинності, її детермінант, суб'єктного складу й механізмів запобігання.

Встановлено, що протягом останніх десятиліть активізувався науковий інтерес до питань функціонування кримінально-виконавчої системи, реформування пенітенціарної політики, забезпечення прав людини в місцях несвободи та протидії криміногенним процесам у середовищі засуджених і персоналу установ. Водночас доведено, що більшість досліджень зосереджені або на злочинності серед засуджених, або на окремих видах правопорушень (праці Т. А. Денисової, О. В. Джафарової, О. Г. Колба, Я. О. Ліховіцького, В. В. Лопохи), натомість комплексна модель запобігання кримінальним правопорушенням в органах й установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України як цілісна система досі не сформована. Доведено, що еволюція наукових підходів відбувається в напрямі переходу від репресивно-контрольної до комплексної превентивно-ресоціалізаційної парадигми, у межах якої ключового значення набувають забезпечення прав людини, індивідуалізація виконання покарань і міжвідомча взаємодія.

На підставі узагальнення наукових джерел виокремлено такі основні вектори сучасних досліджень: пріоритет забезпечення законності та гарантій прав людини в місцях несвободи; необхідність удосконалення механізмів внутрішнього та зовнішнього контролю; розвиток ризик-орієнтованих підходів до оцінювання криміногенних процесів; посилення антикорупційних інструментів і професіоналізації персоналу; інтеграція пенітенціарної політики до загальнодержавної системи запобігання злочинності.

У підрозділі 1.2 *«Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України»* досліджено теоретико-правові засади визначення суб'єктного складу превентивної діяльності в кримінально-виконавчій сфері. На підставі аналізу норм чинного законодавства, наукових підходів і практики функціонування ДКВС України уточнено зміст поняття «суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням» у пенітенціарному середовищі. Доведено, що зазначена категорія охоплює не лише органи та установи виконання покарань, а й широкий спектр державних і

недержавних інституцій, які здійснюють превентивний вплив у межах своєї компетенції.

Обґрунтовано, що система суб'єктів запобігання має багаторівневу структуру та охоплює: внутрішньоінституційний рівень (адміністрація установ, оперативні підрозділи, психологічна служба, підрозділи внутрішньої безпеки, режимні служби); міжвідомчий рівень (органи прокуратури, Національна поліція, Служба безпеки України, суди, органи державної влади, уповноважені з прав людини); громадський та міжнародний рівень (правозахисні організації, національний превентивний механізм, міжнародні моніторингові структури).

Встановлено, що ефективність запобігання кримінальним правопорушенням у ДКВС України безпосередньо залежить від узгодженості дій зазначених суб'єктів, чіткості нормативного розмежування їхніх повноважень, належного інформаційного обміну та координації діяльності.

Увагу зосереджено на ролі персоналу установ виконання покарань як ключового суб'єкта запобігання, оскільки саме від рівня його професійної підготовки, добросовісності, психологічної стійкості та правової культури залежить стан законності в місцях несвободи. Доведено необхідність удосконалення механізмів кадрового добору, антикорупційного контролю та професійного навчання персоналу.

У підрозділі 1.3 *«Зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України»* на основі порівняльно-правового аналізу визначено перспективні напрями адаптації позитивних практик. Встановлено, що найефективнішими є: впровадження концепції «динамічної безпеки» (Велика Британія), що передбачає постійну професійну комунікацію персоналу з ув'язненими; використання ризик-орієнтованих методик оцінювання для класифікації та розміщення засуджених (Канада, США); застосування сучасних технічних засобів контролю; запровадження спеціальних дисциплінарних заходів на кшталт незарахування строку перебування в ізоляторі до загального строку покарання (Англія). Обґрунтовано, що імплементація цих підходів має відбуватися не шляхом механічного копіювання, а через їх критичне осмислення та адаптацію до національних умов.

Імплементацію та адаптацію позитивного зарубіжного досвіду у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи слід здійснювати не фрагментарно, а у форматі цілісної багаторівневої стратегії. Такий підхід повинен передбачати: оновлення режимно-охоронних та інженерно-технічних механізмів безпеки; упровадження концепції динамічної безпеки як основи профілактичного впливу; розвиток систем оцінювання ризиків і криміногенних потреб засуджених; підвищення рівня професійної підготовки персоналу та зміцнення етичних стандартів службової діяльності; узгодження всіх заходів з принципами законності, пропорційності та безумовної поваги до прав людини.

Застосування саме такої комплексної моделі створює передумови для підвищення результативності превентивної діяльності в органах й установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України, а також забезпечує системність та стійкість модернізаційних процесів у кримінально-виконавчій сфері.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Сучасний стан й основні тенденції вчинення кримінальних правопорушень в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах» здійснено комплексний аналіз динаміки, структури та специфіки пенітенціарної злочинності в умовах реформування системи й воєнного стану. На підставі аналізу статистичних даних і результатів опитування виявлено хвилеподібну динаміку злочинності, її структурну неоднорідність і високий рівень латентності. З'ясовано, що в структурі злочинності домінують незаконний обіг наркотичних засобів (45 %) та інших заборонених предметів (25 %). З 2022 року зафіксовано зростання питомої ваги злочинів проти основ національної безпеки, а також збільшення частки особливо тяжких кримінальних правопорушень (до 65 % 2024 року). Визначено сучасні тенденції, серед яких: «технологізація» правопорушень, стійкість тюремної субкультури, дефіцит кадрових ресурсів, переповненість установ і корупціогенність середовища.

Доведено, що протягом 2020–2025 років спостерігалася хвилеподібна динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень у ДКВС України без чітко вираженої тенденції до сталого зменшення. Структурний аналіз засвідчив трансформацію основних видів злочинності: якщо впродовж 2020–2021 років переважали правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, то з 2022 року збільшилася частка злочинів проти основ національної безпеки та службових правопорушень.

Увагу зосереджено на рецидивній злочинності як індикаторі ефективності кримінально-виконавчої системи. Встановлено, що середній рівень рецидиву серед звільнених осіб становить близько 9 %, водночас найбільш криміногенною групою залишаються особи, які відбували покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки та раніше вже були засуджені. З'ясовано, що значну частину повторних злочинів вчиняють протягом першого року після звільнення, що є свідченням недостатньої ефективності механізмів ресоціалізації та постпенітенціарного супроводу.

У підрозділі 2.2 «Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» досліджено особистісні, соціально-демографічні, психологічні та кримінально-правові ознаки правопорушників.

Обґрунтовано необхідність диференційованого підходу до аналізу двох основних груп суб'єктів. Складено кримінологічний портрет засудженого-правопорушника: чоловік (95 %) віком 30–45 років (40–45 %), із середньою освітою, схильний до насильницького вирішення конфліктів, з деформованими ціннісними орієнтаціями, часто з попереднім кримінальним досвідом (35–40 %). Визначено кримінологічний портрет працівника ДКВС – правопорушника: чоловік (88–92 %) віком 30–50 років (65–75 %), з вищою освітою, значним стажем служби, доступом до владних повноважень, з деформованою правосвідомістю і толерантністю до корупційних практик. Здійснено типологію правопорушників обох груп.

Доведено, що мотиваційна структура правопорушень у місцях несвободи зумовлена поєднанням матеріальних інтересів (контрабанда, наркотики), статусно-ієрархічних чинників (підтримання субкультурного статусу), психологічних деформацій та реакції на фрустрацію.

Щодо персоналу установ встановлено, що кримінальні правопорушення найчастіше пов'язані зі службовими зловживаннями, корупційними виявами та порушенням режимних вимог. Детермінантами такої поведінки є низький рівень матеріального забезпечення, професійне вигорання, слабкість внутрішнього контролю та вплив неформальних зв'язків.

У підрозділі 2.3 *«Детермінанти вчинення кримінальних правопорушень в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України»* здійснено системний аналіз причин та умов, що зумовлюють пенітенціарну злочинність у сучасних умовах.

Встановлено, що детермінанти вчинення кримінальних правопорушень у місцях несвободи мають багаторівневий та комплексний характер і формуються під впливом взаємодії загальносоціальних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних й індивідуально-особистісних чинників.

До *загальносоціальних* детермінант віднесено наслідки збройної агресії проти України, економічну нестабільність, безробіття, соціальну маргіналізацію, міграційні процеси та загальне зниження рівня соціального контролю. Доведено, що воєнний стан істотно трансформувал криміногенні процеси, спричинивши перерозподіл ризиків, кадровий дефіцит у системі ДКВС, погіршення матеріально-технічного забезпечення та підвищення психологічного навантаження як на персонал, так і на засуджених. *Організаційно-управлінські* детермінанти охоплюють недосконалість внутрішнього контролю, формалізацію профілактичної роботи, недостатню координацію між структурними підрозділами, корупціогенні ризики, перевантаження персоналу та дефіцит кваліфікованих кадрів (зокрема психологів і соціальних працівників). Встановлено, що слабкість управлінських механізмів створює передумови для латентної злочинності, контрабанди заборонених предметів і зловживань службовим становищем. *Соціально-психологічні* детермінанти пов'язані з впливом кримінальної субкультури, наявністю неформальних ієрархій, конфліктністю середовища, фрустрацією, тривалим перебуванням у стані ізоляції та невизначеністю правового статусу (передусім у СІЗО). Доведено, що субкультурні норми нерідко є альтернативним регулятором поведінки й стимулюють насильство, вимагання та підтримку нелегальних каналів обігу заборонених предметів. *Індивідуально-особистісні* чинники охоплюють наявність попереднього кримінального досвіду, залежностей (алкогольної, наркотичної), низький рівень освіти, деформовану систему цінностей, агресивність, імпульсивність і низьку мотивацію до виправлення. Встановлено, що поєднання цих ознак із несприятливими середовищними умовами істотно підвищує ризик повторного вчинення кримінальних правопорушень.

Розділ 3 «Заходи запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» має три підрозділи.

У підрозділі 3.1 *«Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України»* досліджено стратегічний рівень превентивної діяльності в кримінально-виконавчій сфері.

Обґрунтовано, що загальносоціальні заходи становлять фундамент системи запобігання, оскільки вони спрямовані не на конкретні правопорушення, а на формування такого соціально-економічного, правового та морально-психологічного середовища, яке мінімізує криміногенні ризики в діяльності персоналу й поведінці засуджених.

Доведено, що ключовими напрямками загальносоціального запобігання в ДКВС України є: належне матеріальне та соціальне забезпечення персоналу; удосконалення кадрової політики та професійної підготовки; підвищення престижу служби; забезпечення належних умов тримання; розвиток програм ресоціалізації та підтримки соціальних зв'язків засуджених.

Результати емпіричного дослідження засвідчили, що більшість працівників установ виконання покарань пов'язують зниження рівня кримінальних правопорушень з покращенням фінансування, соціального захисту й умов служби. Встановлено, що хронічне недофінансування, кадровий дефіцит, професійне вигорання та воєнний стан є значущими криміногенними чинниками. Узагальнено, що загальносоціальні заходи мають довгостроковий характер і формують стратегічну основу для ефективного функціонування спеціально-кримінологічних й індивідуальних механізмів запобігання.

У підрозділі 3.2 *«Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України»* розглянуто систему цілеспрямованих заходів, безпосередньо орієнтованих на нейтралізацію конкретних криміногенних процесів у пенітенціарному середовищі.

Встановлено, що спеціально-кримінологічні заходи мають локалізований та адресний характер і спрямовані на: протидію незаконному обігу заборонених предметів; запобігання насильницьким правопорушенням; нейтралізацію кримінальної субкультури; протидію корупційним зв'язкам персоналу із засудженими; профілактику втеч, бунтів й інших деструктивних виявів.

Обґрунтовано, що центральне місце в системі спеціально-кримінологічного запобігання посідає оперативно-розшукова діяльність, яка забезпечує раннє виявлення криміногенних процесів, документування злочинних зв'язків і блокування каналів постачання заборонених предметів. Проаналізовано правові засади оперативно-розшукової діяльності в пенітенціарній сфері, доведено необхідність їх подальшого вдосконалення з огляду на сучасні виклики, зокрема цифровізацію злочинності, трансформацію корупційних механізмів.

Сформульовано висновок, що ефективність спеціально-кримінологічних заходів залежить від координації між службами установ, взаємодії з іншими правоохоронними органами й належного нормативного забезпечення.

У підрозділі 3.3 «Організаційно-правові засади вдосконалення запобігання кримінальним правопорушенням в органах та установах виконання покарань і слідчих ізоляторах ДКВС України» на основі здійсненого аналізу та з огляду на Стратегію реформування пенітенціарної системи до 2026 року розроблено науково обґрунтовані пропозиції, до яких належать: у нормотворчій сфері – розроблення спеціалізованого закону «Про профілактику адміністративних правопорушень в Україні» та відомчого Положення про профілактику правопорушень серед персоналу ДКВС; повна імплементація міжнародних стандартів (СРТ, Європейських в'язничних правил); в організаційно-управлінській сфері – створення інтегрованої системи управління ризиками на основі «динамічної безпеки», посилення міжвідомчої координації та незалежного зовнішнього контролю; у кадровій сфері – підвищення рівня грошового забезпечення та соціальних гарантій персоналу, удосконалення системи професійного добору, підготовки та психологічного супроводу; у сфері технічного забезпечення – завершення створення центрів відеоспостереження в усіх установах, упровадження сучасних систем контролю доступу та виявлення заборонених предметів, використання цифрових аналітичних систем для прогнозування ризиків.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у формуванні комплексної моделі запобігання кримінальним правопорушенням в органах й установах виконання покарань і слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України, а також у розробленні науково обґрунтованих заходів удосконалення правового механізму превентивної діяльності. За результатами дослідження сформульовано такі висновки.

1. Встановлено, що сучасний стан наукової розробленості проблеми вирізняється наявністю значного масиву праць у галузі кримінології, кримінально-виконавчого й адміністративного права, однак вони переважно є фрагментарними і не формують цілісної інтегрованої концепції запобігання кримінальним правопорушенням у ДКВС України. Обґрунтовано необхідність комплексного, міждисциплінарного підходу до дослідження пенітенціарної злочинності й доцільність використання доктринальних моделей пенітенціарної системи як системи превенції, окреслено теоретичні передумови для подальшого дослідження кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень і розроблення практико орієнтованих напрямів удосконалення запобіжної діяльності в кримінально-виконавчій системі України.

Аргументовано, що еволюція наукових підходів до дослідження запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи відображає поступову трансформацію від домінування репресивно-контрольної парадигми до комплексної превентивно-ресоціалізаційної моделі, у межах якої ключове значення мають

забезпечення прав людини, індивідуалізація виконання покарань, освітньо-виховні та соціально-психологічні інтервенції, а також розвиток міжвідомчої взаємодії та інституційної спроможності пенітенціарної системи.

2. З'ясовано, що суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням у ДКВС України утворюють багаторівневу систему, яка охоплює внутрішньоінституційних суб'єктів (адміністрацію установ, оперативні та режимні підрозділи, психологічну службу, підрозділи внутрішньої безпеки), міжвідомчих суб'єктів (правоохоронні органи, прокуратуру, суди), а також органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства та міжнародні механізми контролю. Доведено, що ефективність превенції залежить від нормативної визначеності повноважень та належної координації діяльності. Своєю чергою нормативно-правове забезпечення діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань становить складну багаторівневу систему, яка інтегрує конституційні засади, норми кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, антикорупційні положення, відомче регулювання та міжнародні стандарти поведінки з особами, позбавленими волі. Водночас аналіз засвідчує наявність фрагментарності правового регулювання, недостатню узгодженість окремих нормативних положень і потребу в упровадженні ризик-орієнтованих підходів до управління безпекою установ.

3. Констатовано, що позитивна іноземна практика відіграє системоутворювальну роль у модернізації правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням. Обґрунтовано доцільність імплементації принципів динамічної безпеки, ризик-орієнтованого управління, гуманізації режиму та забезпечення стандартів прав людини як інструментів зниження криміногенності пенітенціарного середовища.

З'ясовано, що найбільшу результативність демонструють такі підходи: упровадження концепції «динамічної безпеки» (Велика Британія), яка ґрунтується на системній професійній взаємодії персоналу з ув'язненими; застосування ризик-орієнтованих інструментів оцінювання для диференціації та розміщення засуджених (Канада, США); використання сучасних технічних засобів нагляду й контролю; запровадження спеціальних дисциплінарних механізмів, зокрема невключення строку перебування в дисциплінарному ізоляторі до загального строку покарання (Англія). Водночас доведено, що запозичення зазначених практик не може зводитися до їх формального перенесення в національну систему. Їх упровадження доцільно здійснювати шляхом критичного аналізу, правового й організаційного коригування, з огляду на національні соціально-правові умови, інституційну специфіку та стандарти забезпечення прав людини.

4. Оцінено кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень у ДКВС України за 2020–2025 роки. Виявлено хвилеподібну динаміку реєстрованих правопорушень (у межах 30–44 випадків на рік), структурну трансформацію злочинності, зокрема домінування наркотичних складів у певні періоди, а також збереження корупційних ризиків і латентності насильницьких правопорушень. Установлено, що впродовж 2020–2025 років загальна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень у межах зазначених установ коливалася в межах 30–44

випадків на рік. Найвищий показник зафіксовано 2021 року (44 правопорушення), після чого протягом 2022–2023 років спостерігалось зменшення до 30 випадків. Упродовж 2024–2025 років відбулася відносна стабілізація криміногенної ситуації на рівні 36–37 правопорушень щорічно.

Встановлено, що 2025 року з 23 896 осіб, звільнених із місць несвободи, 2166 осіб (9,06 %) повторно вчинили кримінальні правопорушення. Найвищий рівень рецидиву (12,57 %) зафіксовано серед осіб, звільнених з установ середнього рівня безпеки для раніше засуджених. Водночас 72,7 % повторних злочинів припадає на осіб, які відбули покарання в повному обсязі, що демонструє недостатню ефективність окремих елементів ресоціалізаційного впливу. Якісний аналіз структури злочинності засвідчив домінування правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів (близько 45 %), а також обігом інших заборонених предметів (25 %). Частка корупційних кримінальних правопорушень, учинених персоналом, становить близько 15 %, аналогічний показник припадає на насильницькі злочини.

Виявлено також низку тенденцій, що характеризують трансформацію злочинності в місцях несвободи. З 2022 року збільшилася частка кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки (зокрема за ст. 111, 111¹ КК України). 2024 року частка особливо тяжких злочинів досягла 65 %, що свідчить про підвищення рівня суспільної небезпечності кримінальних виявів у зазначеній сфері. Окремою тенденцією є «технологізація» злочинної діяльності, що виявляється у використанні засобів мобільного зв'язку, мережі Інтернет й інших інформаційно-комунікаційних технологій для організації та координації протиправної діяльності.

5. З'ясовано, що сучасні детермінанти вчинення кримінальних правопорушень у пенітенціарній сфері мають комплексний характер й охоплюють зовнішні (об'єктивні), організаційно-управлінські (кадровий дефіцит, недосконалість контролю), соціально-психологічні (кримінальна субкультура) й індивідуально-особистісні чинники. Важливу роль відіграє корупціогенність середовища як мультиплікатор інших криміногенних процесів. До зовнішніх (об'єктивних) детермінант віднесено соціально-економічні, організаційно-управлінські та безпекові чинники. Зокрема, встановлено негативний вплив хронічного недофінансування системи, низького рівня грошового забезпечення персоналу, неналежних матеріально-побутових умов утримання засуджених, переповненості слідчих ізоляторів і колоній (у деяких регіонах коефіцієнт заповнення перевищує 150 %), а також обмежених можливостей працевлаштування засуджених. Організаційно-управлінські чинники виявляються в недоліках організації режиму й нагляду, формалізації профілактичної роботи, неналежному рівні професійної підготовки персоналу, слабкій міжвідомчій взаємодії та незадовільному стані інженерно-технічних засобів охорони. Виокремлено вплив умов воєнного стану, що спричиняє підвищення ризиків безпеки, переміщення контингенту, кадровий дефіцит у зв'язку з мобілізаційними процесами, а також обмеженість матеріальних і технічних ресурсів. До внутрішніх (суб'єктивних) детермінант віднесено криміногенну мотивацію засуджених і деформаційні процеси в середовищі персоналу. Установлено, що злочинна поведінка засуджених обумовлена прагненням до підвищення неформального статусу в кримінальній ієрархії, задоволенням заборонених потреб (наркотики, алкоголь, матеріальні цінності),

конфліктністю та використанням насильницьких способів вирішення міжособистісних суперечностей.

Стосовно персоналу ДКВС України визначено вплив професійної деформації, корисливої та службово зумовленої мотивації, зловживання владними повноваженнями, встановлення неправомірних зв'язків із засудженими, феномену професійного вигорання та формування толерантності до порушень законності.

6. Визначено відмітні риси осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в місцях несвободи: для засуджених – попередній кримінальний досвід, вплив субкультури, низький рівень освіти та соціальної адаптації; для персоналу – професійна деформація, корупційна вразливість, вплив неформальних зв'язків і психологічне вигорання.

Установлено, що серед засуджених й осіб, узятих під варту, які вчиняють кримінальні правопорушення, переважають чоловіки (близько 95 %) віком 30–45 років (40–45 %), що мають повну загальну середню освіту (48–50 %), мешканці міської місцевості (60–65 %), переважно неодружені (60–65 %). Значна частина таких осіб має попередні судимості (35–40 %), що свідчить про наявність сформованого кримінального досвіду та рецидивної спрямованості.

За морально-психологічними характеристиками ця категорія осіб вирізняється агресивністю, імпульсивністю, цинізмом, деформованими ціннісними орієнтаціями, зневажливим ставленням до соціальних норм і схильністю до насильницького вирішення конфліктів (45–50 % випадків). Соціальний статус до засудження здебільшого характеризувався відсутністю стабільного місця роботи (65–70 %) і низьким рівнем матеріального забезпечення. Щодо персоналу ДКВС України, який вчиняє кримінальні правопорушення, встановлено, що серед них також переважають чоловіки (88–92 %) віком 30–50 років (65–75 %) з вищою освітою (70–80 %) і сімейним статусом одружених (55–60 %). У службовому вимірі цій категорії притаманна наявність значного стажу роботи й доступу до владних і контрольних повноважень, що створює додаткові можливості для зловживань. Морально-психологічні особливості таких осіб виявляються в деформації правосвідомості, формалізованому підході до виконання службових обов'язків, толерантності до корупційних виявів, схильності виправдовувати протиправні дії посиленням на «службову необхідність» (30–35 %), а також зниженні рівня професійної емпатії.

7. З'ясовано зміст сучасної пенітенціарної політики України, яка орієнтована на гуманізацію виконання покарань, інтеграцію міжнародних стандартів і підвищення рівня безпеки. Водночас рівень реалізації загальносоціального запобігання з боку персоналу колоній залишається недостатнім через обмежене фінансування, кадрові проблеми та брак системної державної програми трансформації. Водночас у роботі акцентовано, що реальний рівень імплементації цих положень залишається недостатнім. Зокрема, за результатами проведеного дослідження, 88,4 % опитаних констатували хронічне недофінансування системи, а 77,1 % – кадровий дефіцит, зокрема брак психологів і фахівців із соціально-виховної роботи. Низький рівень матеріального забезпечення персоналу й обмеженість ресурсів фактично нівелюють потенційний профілактичний ефект загальносоціальних заходів і створюють передумови для корупційних ризиків. Водночас задекларовані завдання сучасної

пенітенціарної політики у сфері загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу не забезпечені належним ресурсним й організаційним підґрунтям, що знижує їх практичну результативність.

8. Визначено особливості реалізації спеціально-кримінологічних заходів у практиці діяльності персоналу колоній. Доведено, що центральне місце посідає оперативно-розшукова діяльність, однак її потенціал потребує нормативного уточнення і технічного посилення, з огляду на сучасні форми злочинної діяльності. Обґрунтовано, що ключову роль у системі спеціально-кримінологічної превенції відіграють оперативні підрозділи, які є основними суб'єктами виявлення корупційних зв'язків, встановлення фактів недозволених контактів між персоналом і засудженими, а також підготовки матеріалів для притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

З'ясовано, що важливою особливістю такої діяльності є використання негласних форм і методів, зокрема агентурної роботи, оперативного спостереження, контролю за комунікаціями, що дає змогу виявляти латентні злочини й документувати протиправну діяльність співробітників. Окремим напрямом є проведення спеціальних оперативно-профілактичних заходів, зокрема комплексних операцій, спрямованих на посилення режиму в періоди ускладнення оперативної обстановки або підвищених ризиків, а також заходів, орієнтованих на перекриття каналів надходження заборонених предметів, до яких можуть бути причетні представники персоналу. Значущими в системі запобігання є службові перевірки та діяльність підрозділів внутрішньої безпеки, спрямовані на виявлення порушень службової дисципліни, зловживань владою та корупційних ризиків. Крім того, реалізація спеціально-кримінологічних заходів передбачає застосування режимних інструментів, зокрема посилений контроль за доступом співробітників до режимних зон, проведення оглядів їх речей і транспортних засобів під час в'їзду та виїзду з території установи.

9. Розроблено науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення превентивної діяльності. До них належать: у нормотворчій сфері – розроблення спеціалізованого Закону України «Про профілактику правопорушень» (схвалюють 81,2 % опитаних) і відомчого Положення про профілактику правопорушень серед персоналу ДКВС, повна імплементація міжнародних стандартів (СРТ, Європейських в'язничних правил); в організаційно-управлінській сфері – створення інтегрованої системи управління ризиками на основі «динамічної безпеки», посилення міжвідомчої координації та незалежного зовнішнього контролю; у кадровій сфері – підвищення рівня грошового забезпечення та соціальних гарантій персоналу, удосконалення системи професійного добору, підготовки та психологічного супроводу, запровадження регулярних перевірок на добросовісність; у сфері технічного забезпечення – завершення створення центрів відеоспостереження в усіх установах, запровадження сучасних систем контролю доступу та виявлення заборонених предметів, використання цифрових аналітичних систем для прогнозування ризиків. Обґрунтовано, що лише комплексне поєднання цих заходів здатне забезпечити сталі зниження рівня кримінальних правопорушень у пенітенціарній системі України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Гелемей С. О. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. № 5. С. 121–125.
2. Гелемей С. О. Стан наукового розроблення проблем запобігання кримінальним правопорушенням в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. № 6. С. 121–125.
3. Гелемей С. О. Зарубіжна практика запобігання кримінальним правопорушенням у системі установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6 (74). С. 120–125.
4. Гелемей С. О. Удосконалення правових механізмів запобігання кримінальним правопорушенням у пенітенціарних установах та слідчих ізоляторах України. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 782–788.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Гелемей С. О. Психологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.). Київ, 2023. С. 306–308.
6. Гелемей С. О. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням в органах і установах виконання покарань ДКВС України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.). Київ, 2023. С.207–209.
7. Гелемей С. О. Правові основи інституту помилування в Україні. *Актуальні питання вдосконалення процедури помилування* : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 23 берез. 2016 р.). Київ, 2016. С.73–76.
8. Гелемей С. О. Особливості відбування покарань в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України в умовах воєнного стану. *Правові механізми змагального та відкритого доступу до правосуддя: виклики євроінтеграційного процесу* : матеріали наук.-практ. круглого столу (Київ, 30 квіт. 2025 р.). Київ, 2025. С. 107–109.
9. Гелемей С.О. Чинники, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України. *Правотворчість у сфері кримінальної юстиції: на шляху від війни до миру* : матеріали круглого столу (Київ, 10 жовтня 2025 р.). Київ, 2025. С.30–32.

АНОТАЦІЯ

Гелемей С. О. Запобігання кримінальним правопорушенням в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Науково-дослідний інститут публічного права, Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

На підставі аналізу наукових праць, законодавчих та інших нормативно-правових актів, статистики правоохоронних органів, а також судової практики здійснено комплексне кримінально-правове і криминологічне дослідження, у якому сформульовано теоретичні та прикладні засади запобігання кримінальним правопорушенням в органах й установах виконання покарань і слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України. У роботі проаналізовано сучасний стан пенітенціарної злочинності, визначено її криминологічні особливості, структуру, детермінанти й основні тенденції розвитку. Обґрунтовано теоретичні й організаційно-правові засади запобігання кримінальним правопорушенням у кримінально-виконавчій системі. Запропоновано інтегровану криминологічну модель превентивної діяльності в місцях несвободи, що передбачає поєднання загальносоціальних, спеціально-криминологічних та індивідуально-профілактичних заходів. Уточнено систему суб'єктів запобіжної діяльності в кримінально-виконавчій сфері, визначено напрями вдосконалення їх взаємодії. Сформульовано пропозиції щодо модернізації організаційно-правових засад діяльності органів й установ виконання покарань і слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, упровадження ризик-орієнтованого підходу до управління безпекою та імплементації міжнародних стандартів поводження з ув'язненими.

Ключові слова: запобігання кримінальним правопорушенням, злочинність, детермінація, кримінально-виконавча система, місця несвободи, слідчі ізолятори, пенітенціарна превенція, суб'єкти, заходи запобігання.

SUMMURY

Helemey S. Prevention of criminal offenses in the bodies and institutions of execution of sentences and pre-trial detention centers of the State Penitentiary Service of Ukraine. – *Manuscript..*

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.08 – Criminal law and criminology; criminal enforcement law. – Scientific Institute of Public Law, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation is a comprehensive criminal law and criminological study that formulates the theoretical and applied foundations for the prevention of criminal offenses in the bodies and institutions for the execution of sentences and pre-trial detention centers of the State Criminal-Executive Service of Ukraine.

It has been established that the current state of scientific development of this issue is characterized by the existence of a considerable body of criminological, penal, administrative-legal, and organizational-managerial studies that reveal certain aspects of the prevention of criminal offenses in places of detention. At the same time, the results of the analysis indicate the absence of a comprehensive integrated doctrinal model of preventive activity that would combine criminological, legal, victimological, operational-search, and managerial elements, which necessitates further systematic understanding of this issue.

It is substantiated that the evolution of scientific approaches to studying the prevention of criminal offenses in places of detention reflects a gradual transformation from the dominance of a repressive-control paradigm to a comprehensive preventive and resocialization model. Within this model, particular importance is attached to ensuring human rights, individualization of sentence execution, educational and socio-psychological interventions, as well as the development of interagency cooperation and the institutional capacity of the penitentiary system.

It has been established that the system of subjects involved in the prevention of criminal offenses within the State Criminal-Executive Service of Ukraine has a multi-level, functionally differentiated, and interaction-oriented structure. It includes both internal institutional elements (administrations of institutions, operational, regime, psychological, and social units) and external actors (courts, prosecution authorities, law enforcement agencies, public authorities, the Ombudsman, civil society institutions, and the mass media). Such a multi-subject structure necessitates proper coordination, regulatory clarity of competences, and the formation of stable mechanisms of interaction.

It has been determined that the current state of criminal offenses within the penitentiary system of Ukraine is characterized by multifactoriality, latency, and structural heterogeneity. This is determined by the specific nature of the isolation environment, the influence of criminal subculture, the limited scope of external social control, and the dependence of the criminogenic situation on the quality of institutional security management. At the same time, the functioning of the penitentiary system under martial law intensifies existing organizational, personnel, and resource challenges, which affects the nature and dynamics of criminal offenses.

It is substantiated that criminal offenses in institutions for the execution of sentences and pre-trial detention centers are formed through the interaction of internal and external criminogenic determinants. Among them, key factors include the smuggling of prohibited items, informal hierarchies and subcultural practices, corruption-prone institutional environments, staff shortages, institutional overcrowding, and the digitalization of criminal activity, which transforms the methods of organizing and coordinating criminal offenses.

It has been determined that the most criminogenically active category of convicted persons consists of males aged 30–45 with secondary or vocational education, characterized by distorted value orientations, prior criminal experience, and social maladjustment. At the same time, criminogenic risks for institutional staff are primarily associated with service-related deviations, corrupt practices, professional burnout, and the influence of the criminal environment.

It has been clarified that general social measures for preventing criminal offenses constitute the strategic level of preventive influence aimed at forming a favorable socio-

economic, legal, and moral-psychological environment for the functioning of the bodies and institutions of the State Criminal-Executive Service of Ukraine. Their essence lies in creating conditions that reduce the motivation for unlawful behavior among both convicted persons and staff, ensure the social stability of the service, and promote the humanization of the process of sentence execution.

It is argued that the effectiveness of special criminological measures directly depends on the professional competence of personnel, the level of their anti-corruption resilience, the quality of interagency cooperation, the technical equipment of institutions, and scientifically grounded criminological analysis of penitentiary processes. The system for preventing criminal offenses in the activities of the bodies and institutions for the execution of sentences and pre-trial detention centers of the State Criminal-Executive Service of Ukraine has a comprehensive, multi-level, and dynamic character. Its effectiveness is determined by the coordinated functioning of general social and special criminological measures, proper legal support, the professional capacity of personnel, and the ability to promptly respond to the transformation of criminogenic threats in the penitentiary environment.

Keywords: prevention of criminal offenses, crime, crime determination, penitentiary system, places of detention, pre-trial detention centers, penitentiary prevention, subjects, prevention measures.